

ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНИХ ТА ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА РОЗВИТОК ІНСТИТУТІВ ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Україна через свої гео економічні умови та власні інтереси не може бути осторонь світових глобалізаційних процесів, і саме тому дослідження сучасних тенденцій світової фінансової кризи та її вплив і на фінансовий ринок країни, і на національну економіку є особливо актуальними.

Сучасні об'єктивні реалії вимагають послідовної й системної реалізації стратегії інтеграції держави в глобальний ринковий простір з урахуванням наявних тенденцій на ринку фінансових послуг світу. І це також свідчить про злободенність цієї проблеми.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню питань, пов'язаних з впливом фінансової глобалізації на розвиток фінансового ринку України, зокрема становленню окремих її інститутів, присвячені праці багатьох науковців, зокрема А.С. Крикля, І.О. Лютого, Н.М. Шелудько, В. Мунтіяна, В.І. Міщенко, І.Б. Чичкало-Кондрацької, О.М. Юрчук, А. Кокшарова, А.М. Джумова тощо. Проте питання впливу глобалізаційних процесів на вітчизняний фінансовий ринок, оцінки їх наслідків та методів подолання можливих кризових явищ, незважаючи на різнобічний аналіз окремих його секторів, залишаються ще недостатньо вивченими.

Метою статті є дослідження перспектив подальшого розвитку фінансового ринку України та його інститутів у контексті сучасних тенденцій розвитку глобального фінансового ринку, який демонструє динамічний розвиток, незважаючи на світову фінансову кризу.

Виклад основного матеріалу. Глобалізація фінансових ринків — об'єктивний процес, який має і позитивні, і негативні наслідки. Світова фінансова криза, яка спричинена перерозподілом світового фінансового ринку між фінансовими інститутами Заходу та Сходу теж накладає свої відтінки на розвиток вітчизняного фінансового ринку.

Аналізуючи тенденції розвитку фінансових ринків, учені часто обмежуються розглядом особливостей двох моделей фінансових систем, на яких базується фінансування національних економік провідних центрів світу — США, Західної Європи і Японії, тобто Заходу і Сходу. Основною першою моделі є фондовий ринок, а другої — банківська система [1].

Обвал фондового ринку вразив весь світовий фінансовий ринок, однак найбільше вразили США. Урок економічної кризи й відносно слабкий розвиток ринку цінних паперів у Західній Європі, навпаки, стимулювали процеси удосконалення фондових ринків та створення інтегрованого фінансового ринку ЄС. Згідно з планом дій FSAP фінансова інтеграція має консолідувати й підвищити капіталізацію банківського сектору Європи, що дозволить йому гідно конкурувати з фінансовими групами Америки, насамперед на європейському ринку. Узагалі фінансова криза стала відображенням зміни структури світо-

вого господарства, тобто відбувається трансформація економічного впливу країн, що розвиваються у сфері міжнародних фінансів, котру впродовж кількох століть контролювали західні інститути [2]. Тому в країнах з ринковою економікою, якою вже визнана і Україна, слід застосовувати змішану систему з розвинутою інфраструктурою фінансового ринку. Спостерігається тенденція до зниження на міжнародному фінансовому ринку ролі комерційних банків і відповідне посилення ролі ринкових інституцій, таких, як фінансові посередники [3].

На сьогодні фінансовий ринок України за величиною активів на 86,41% представлений банківськими інститутами, на 6,1% — страховими компаніями, на 6,64% — інститутами спільного інвестування й фінансовими компаніями, а кредитні спілки й недержавні пенсійні фонди разом майже не досягають 1% (табл. 1).

Однак власний капітал банківської системи залишається недостатнім, хоча й досяг на 01.01.2007 р. 7,9% від ВВП. Тобто банківський сектор недокапіталізований і поки є неконкурентоспроможним на глобальних фінансових ринках, хоча їх інтеграція до міжнародної фінансової системи вже розпочалася, про що свідчить присутність іноземного капіталу в сукупному статутному капіталі банківської системи (на 01.01.2008 р. його частка складала 35%) [4]. Тобто прослідковуються процеси зростання ролі іноземного капіталу в банківському секторі України (табл. 2).

Активізація надходження іноземного капіталу в банківський сектор України є об'єктивною закономірністю, зумовленою і поширенням географії економічних інтересів західноєвропейського фінансового капіталу, і прагненням наблизитися до стандартів єврозони. Основними формами вливання іноземного капіталу в банківський сектор України є відкриття представництв, придбання пакетів акцій українських банків та відкриття дочірніх банків.

Аналіз світових тенденцій глобалізації у фінансовій сфері та особливостей функціонування іноземного капіталу в Україні, зокрема в її банківському секторі, свідчить про те, що на сучасному етапі розвитку поки що не можна говорити про повноцінну інтеграцію українського ринку банківських послуг у світовий фінансовий ринок. Швидше відбувається його перетворення у високохідний сегмент для інвестування іноземного капіталу. Для стимулювання інтеграційних процесів у банківському секторі України необхідно підвищити конкурентоспроможність українських банків. Без цього інтеграція банківського сектору України як складової фінансового ринку нашої держави в систему світових та регіональних фінансових ринків неможлива.

Саме тому на сьогоднішній день в умовах загострення конкурентної боротьби на міжнародних фінансових ринках, тенденції глобалізації та концентрації банківського капіталу в усьому світі, в Україні надзвичайно

Таблиця 1

Активи банків і небанківських фінансових установ України

Установи	01.01.2005р.		01.01.2006р.		01.01.2007р.	
	Загальний обсяг, млрд. грн.	Питома вага, %	Загальний обсяг, млрд. грн.	Питома вага, %	Загальний обсяг, млрд. грн.	Питома вага, %
Страхові компанії	20,01	12,67	20,92	8,41	24,00	6,10
Кредитні спілки	0,84	0,53	1,94	0,79	3,24	0,82
Недержавні пенсійні фонди	0,01	0,01	0,05	0,02	0,14	0,04
Інститути спільного інвестування	1,94	1,23	4,90	1,97	13,93	3,54
Фінансові компанії	0,80	0,51	7,05	2,83	12,20	3,10
Банківський сектор	134,35	85,06	213,88	86,00	340,18	86,41
Разом:	157,95	100	248,69	100	393,69	100

Джерело: складене автором за // Українські ринки фінансових послуг // www.dfp.gov.ua;

Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України <http://www.dfp.gov.ua>; Основні показники діяльності банків України на 1 травня 2007 року // Вісник Національного банку України. — 2007. — № 6. — С. 70

Таблиця 2

Іноземний капітал у банківському секторі України

Показники	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Кількість банків з іноземним капіталом:	22	21	20	19	19	23	35	47
у т. ч. зі 100% іноземним капіталом	7	6	7	7	7	9	13	17
статутний капітал банків з іноземним капіталом, млн. грн.	725	946	1046	1152	1630	3602	10023	12974,4
у т. ч. зі 100 % іноземним капіталом, млн. грн.	225	265	365	414	689	1056	2045	4541,04
Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %	13.3	12.5	13.7	11.3	9.6	19.5	27.6	35.0

Джерело: складене автором за даними // <http://www.bank.gov.ua> — офіційний сайт НБУ.

гостро постає питання виживання банківського сектору країни та протидії вимиванню фінансових ресурсів та доходів іноземними банківськими об'єднаннями.

Одним зі шляхів підвищення банківського капіталу є реорганізація банків, а саме створення банківських об'єднань і входження банків до складу промислово-фінансових груп шляхом їх злиття та об'єднання. Такі інтеграційні тенденції є актуальними з огляду на зниження за рахунок цього системного ризику.

Крім того, українські банки мають досить обмежену внутрішню ресурсну базу, спричинену нерозвиненістю вітчизняного фондового ринку й слабкістю інституційних інвесторів (страхових компаній, інститутів спільного інвестування, недержавних пенсійних фондів). На сьогодні банківський сектор за умов недостатнього розвитку інших сегментів фінансового ринку відчуває гостру нестачу довгострокових фінансових ресурсів, що спонукає банки надавати послуги на фондовому і страховому ринках та сприяти їх розвитку: банки ініціювали розвиток компаній з управління активами, НПФ, ряд банків — засновники страхових компаній і банківсько-страхових альянсів. Однак основними їх функціями залишаються забезпечення потреб економіки в засобах платежу за раху-

нок ефекту мультиплікатора і трансформація заощаджень в інвестиції.

Стосовно страхового ринку, незважаючи на позитивні зрушення у вітчизняній економіці, які спостерігаються протягом останніх років, страхування у нашій країні не привертало належної уваги держави. Основні показники страхового ринку за 2005 — 2007 рр. наведені в табл. 3.

Не зважаючи на те, що на страховому ринку України діяли 446 страхових компаній, у т. ч. тих, які займались страхуванням життя — 65 (в 2006 р. — 55), водночас реально протягом року на ринку працювало не більше 200 компаній. Отже, збільшення загальної кількості компаній, з одного боку, є важливим показником розвитку страхового бізнесу, підвищення конкуренції і привабливості, а, з іншого боку, він не відображає дійсного стану на ринку надання страхових послуг і є індикатором низької капіталізації цієї частини фінансового ринку. Велика кількість дрібних компаній свідчить про ймовірну нестабільність і значні ризики. Ринок має високу монополізацію: 12,6% загальних валових премій з усіх видів страхування належить першим трьом компаніям, першим 50 — 74,4% зібраних премій, а кошти перших 100 контролюють 19% ринку [5].

Питома вага чистих страхових премій (без страхових

Основні показники страхового ринку 2005 — 2007 рр.

Показники	2005 р.	2006 р.	2007 р.
Кількість зареєстрованих страховиків	398	411	446
З них: компанії зі страхування життя	45	55	65
Кількість компаній з іноземним капіталом	58	66	78
Частка іноземного капіталу в статутному капіталі страховиків, %	13,5	13,0	18,3
Активи за балансом, млн. грн.	20920,1	23994,6	32213,0
Активи, визначені ст. 31 ЗУ «Про страхування», млн. грн.	12346,5	17488,6	19330,3
Валові страхові премії, млн. грн.	12853,5	13830,0	18008,2
Валові страхові виплати, млн. грн.	1894,2	2599,6	4213,0
Рівень валових виплат, %	14,7	18,8	23,4
Частка валових страхових премій, що припадає на перших трьох страховиків, %	12,2	11,8	12,6
Частка валових страхових премій, належна першим 50 страховикам, %	73,7	72,3	74,4
Чисті страхові премії, млн. грн.	7482,8	8769,4	12353,8
Чисті страхові виплати, млн. грн.	1546,7	2326,2	3884,0
Рівень чистих виплат, %	20,7	26,5	31,4

Джерело: *Обзор рынка страхования в 2007 году // Страховой клуб. — 2007. — декабрь. — С. 16 — 25*

Інформація про стан і розвиток страхового ринку України за 2007 // www.dfr.gov.ua — Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України — С. 3

премій, переданих у перестраховання резидентам) у валовому внутрішньому продукті у 2007 р. складала 1,7%, значення показника постійно зростає, але ще не відповідає стану розвитку ринку Європейського Союзу, де цей показник дорівнює 8 — 12%. Загальний обсяг надходжень до бюджетів країн ЄС від страхової галузі порівняний з обсягом відповідних надходжень від банківської системи. Акумуляовані через страхування грошові кошти є джерелом великих інвестицій. У розвинутих країнах за останні 15 — 20 років посилюється конкуренція між банківським і страховим бізнесом. При цьому частка заощаджень на банківських рахунках зменшилася з 50 до 13%, а частка коштів, розміщених у страхових компаніях, збільшилася з 15 до 40%. У свою чергу банки стали надавати страхові послуги, а страхові компанії беруть активну участь у банківських операціях [6].

Для того, щоб страхові компанії стали конкурентами банківських установ на кредитно-інвестиційному полі України, вони повинні на порядок збільшити обсяги капіталізації, а об'єми активів — у 7 — 10 разів. Крім того, необхідно збільшити надходження страхових платежів, що можна досягти виключно за рахунок росту добровільного страхування підприємницьких ризиків, а також страхування різних видів ризиків, пов'язаних з домогосподарствами.

Збільшення надходжень страхових платежів від домогосподарств можливо тільки за умови, що в Україні буде збільшена кількість і заможних людей, і представників середнього класу. При цьому середній клас повинен відповідати середньому класу не України, а середньому класу більшості провідних держав Європи. Тільки за таких умов населення буде дійсно зацікавлено в добровільному страхуванні майна, життя, інших видів ризиків, характерних для сучасного розвинутого суспільства.

На сьогодні населення надає перевагу розміщенню

своїх вільних грошових коштів у комерційних банках, тому що дозволяє отримати суттєві доходи. Страхування — це засіб не втратити здобутий добробут, і тому його застосування в масштабах України значно запізнюється адже більшість населення живе нижче за необхідний рівень середнього класу майже за мірками України. Крім того, необхідно підвищити рівень відповідальності страхових компаній, що обумовлює зменшення кількості страхових компаній, подальше підвищення нормативу капіталізації, реалізації інших важливих умов їх ефективної діяльності.

Страховий ринок в Україні ще довго буде в зачатковому стані розвитку. Приблизне покриття страхового поля — 3 — 5%, хоча в країнах Західної Європи — понад 96%. Низькою є і загальна капіталізація страхових компаній, а їх статутні фонди й активи надто переобтяжені низько-ліквідними цінними паперами. На відміну від провідних країн, вітчизняні страхові компанії не є найбільшими інвесторами економіки, однак рівень розвитку страхового ринку переважає інші сектори фінансового ринку України. Його фінансові можливості ще не відповідають завданням розвитку економіки й тенденціям ринків світу, але вже приваблює великий інтерес іноземних страховиків і фінансових груп до страхового ринку України, який обумовлений рівнем рентабельності страхової справи в нашій країні, який набагато перевищує показники іноземних держав, і, на думку керівництва «Асоціації страховиків України», інтегрально дорівнює 400%, при 10% у зарубіжних країнах. Так, кількість компаній з іноземним капіталом за три роки збільшилась з 58 у 2005 році до 78 у 2007 році, а частка іноземного капіталу в статутному капіталі страховиків з 13,5% до 18,3% відповідно [5].

Динаміка основних показників розвитку недержав-

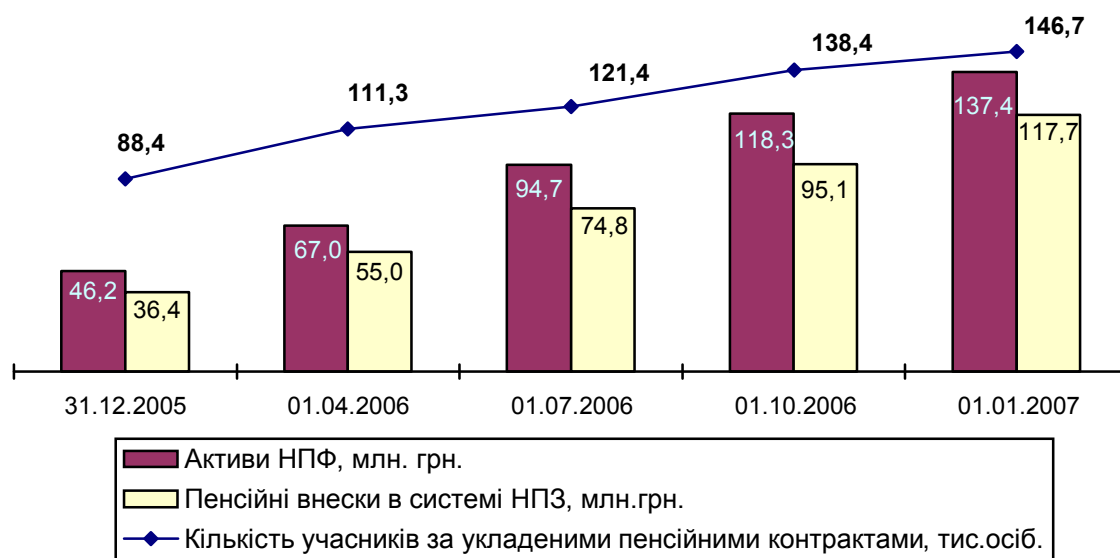

Рис. 1 — Основні показники недержавного пенсійного забезпечення 2005 — 2007 рр.

Джерело: складено за даними // офіційний сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України <http://www.dfp.gov.ua/>

ного пенсійного забезпечення за 2005 — 2007 рр. наведені на рис. 1.

Структура джерел формування активів НПФ станом на 01.01.07 р. склалася таким чином: інвестиційний дохід — 26,6 млн. грн., або 18% від загального обсягу; пенсійні внески — 117,7 млн. грн., або 82%. У свою чергу, пенсійні внески було сформовано так: від юридичних осіб — 108,6 млн. грн., або 75% від загального обсягу пенсійних внесків; від фізичних осіб — 5,1 млн. грн., або 4%; переведено з іншого пенсійного фонду — 4,0 млн. грн., або 3% відповідно.

Головними причинами повільного розвитку НПФ є:

- низькі доходи;
- нерозвиненість фондового ринку; відсутність досвіду практичної роботи;
- низька поінформованість населення та потенційних підприємств;
- стереотипи недовіри; складне і дороге програмне забезпечення для обслуговування клієнтів НПФ [7].

Саме тому державі потрібно регулювати діяльність з пенсійного страхування шляхом ведення державних реєстрів фінансових установ та ліцензування діяльності з надання фінансових послуг; нормативно-правового регулювання діяльності фінансових установ; нагляду за діяльністю фінансових установ; застосування уповноваженими державними органами заходів впливу; проведення інших заходів з державного регулювання ринків фінансових послуг. Для розвитку системи НПФ необхідна диверсифікація структури активів НПФ із метою оптимального співвідношення між дохідністю, ліквідністю й ризикованістю розміщення коштів; відновлення довіри з боку населення; створення компенсаційних механізмів; удосконалення та поглиблення механізмів взаємодії та зворотного зв'язку між НПФ та іншими учасниками системи НПЗ; удосконалення законодавства та нормативної правової бази у сфері

НПЗ; наявність відповідної інфраструктури, що забезпечуватиме високу ліквідність та абсолютну прозорість фінансових вкладень НПФ; проведення широкої просвітницької роботи щодо діяльності НПФ, популяризації їх послуг; розбудова системи спеціалізованого навчання та постійного підвищення кваліфікації працівників на основі сучасних навчальних технологій та з урахуванням найкращої міжнародної практики; розвиток інформаційної системи звітності НПФ та їх адміністраторів; відпрацювання чітких механізмів взаємодії з ДКЦПФР у процесі організації неперервного нагляду за діяльністю НПФ, адміністраторів НПФ, компаній з управління активами та зберігачів.

Як показав аналіз основних інститутів фінансового ринку України, 1) банківська система недокапіталізована; 2) страховий ринок недорозвинутий; 3) інфраструктура інститутів фінансового ринку не розвинута (стосовно розвитку НПФ, ІСІ та ін.)

Основними чинниками недостатнього розвитку й фінансового ринку України є:

- невизначеність чіткої вертикалі взаємовідносин: держава — саморегульовані організації — учасники фінансового ринку — інвестори;
- недостатня сформованість законодавчої бази;
- слабкість упровадження корпоративного управління та низький рівень корпоративної культури;
- негативний досвід, отриманий на початку 90-х р. ХХ ст., та, як наслідок, існування недовіри до фінансових установ.

Сьогодні в Україні триває пошук найприйнятніших шляхів щодо вдосконалення функціонування фінансового сектору в умовах світової глобалізації. На жаль, фінансовий сектор ще перебуває на етапі свого становлення, що свідчить про необхідність активації дій з його удосконалення, тому, щоб захистити його від таких небезпек, необхідно забезпечити зміцнення внутрішніх ринків, ство-

риту ефективне національне законодавство, у тому числі корпоративне, удосконалити систему нагляду за фінансовими інституціями. Якщо не впровадити цих заходів, це може призвести до загрози економічного суверенітету України, нерівним конкурентним умовам між іноземними та українськими фінансовими інститутами, відтоку прибуткового капіталу з території України.

Висновки. Отже, в Україні спостерігається значна асиметрія в розвитку секторів фінансового посередництва. Загалом інтеграція фінансового ринку України в міжнародну фінансову систему визначається адекватністю національних фінансових інститутів, механізмів їх взаємодії світовим стандартам і тенденціям розвитку. Запорукою зміцнення фінансового ринку України є динамічний розвиток всіх його секторів, що сприятиме його стабільності.

Література

1. **Юрчук О.М.** Банківська система — основа конкурентного розвитку ринку фінансових послуг України / О. М. Юрчук // Фондовий ринок. — 2008. — №1. — С. 8 — 16.
2. **Кокшаров А.** Анти-1997 год / А. Кокшаров // Финансовые рынки и ценные бумаги. — 2008. — №1. — С. 26 — 30.
3. **Чичкало-Кондрацька І.Б.** Інтеграція України до міжнародного фінансового ринку / І.Б. Чичкало-Кондрацька, О. М. Грипась // Економіка і регіон. — 2007. — №1. — С. 101 — 104.
4. **Юрчук О.М.** Банківська система — основа конкурентного розвитку ринку фінансових послуг України / О. М. Юрчук // Фондовий ринок. — 2008. — №1. — С. 8 — 16.
5. <http://www.dfp.gov.ua> — Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України.
6. **Свидиренко А.А.** Стан та перспективи розвитку страхового ринку в Україні / А. А. Свидиренко // Фінанси України. — 2005. — №4. — С.146 — 147.
7. **Ганаковська Д.Г.** Перспективи розвитку недержавних пенсійних фондів в Україні / Д. Г. Ганаковська // Регіональна економіка. — 2006. — №4. — С. 207 — 212.

Грушко В. І. Вплив глобальних та інтеграційних процесів на розвиток інститутів фінансового ринку України

Сучасний стан розвитку фінансових інститутів в Україні вимагає послідовної й системної реалізації стратегії інтеграції держави в глобальний ринковий простір з

урахуванням наявних тенденцій на ринку фінансових послуг світу, що, у свою чергу, свідчить про злободенність цієї проблеми й потребує подальшого дослідження фінансового ринку України та його інститутів у контексті сучасних тенденцій розвитку глобального фінансового ринку, незважаючи на світову фінансову кризу.

Ключові слова: фінансовий ринок, фінансовий інститут, банківська система, страховий ринок, недержавний пенсійний фонд.

Грушко В. И. Влияние глобальных и интеграционных процессов на развитие институтов финансового рынка Украины

Современное состояние развития финансовых институтов в Украине требует последовательной и системной реализации стратегии интеграции государства в глобальное рыночное пространство с учетом имеющихся тенденций на мировом рынке финансовых услуг, что, в свою очередь, свидетельствует о злободневности данной проблемы и требует дальнейшего исследования финансового рынка Украины и его институтов в контексте современных тенденций развития глобального финансового рынка, несмотря на мировой финансовый кризис.

Ключевые слова: финансовый рынок, финансовый институт, банковская система, страховой рынок, негосударственный пенсионный фонд.

Grushko V. Influence global and integration processes on development of institutes of the financial market of Ukraine

The modern condition of development of financial institutions in Ukraine requires consecutive and system realization of strategy of integration of the state in global market space in view of the available tendencies in the world market of financial services. That in turn testifies to topical character of the given problem and demands the further research of the financial market of Ukraine and its institutes in a context of modern lines of development of the global financial market, despite of global financial crisis.

Key words: the financial market, financial institutions, bank system, insurance market, not state pension fund.

Стаття надійшла до редакції 12.09.2009 р.

Прийнято до друку 27.11.2009 р.